

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ У ВОЄННИЙ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

CURRENT ISSUES OF ENSURING THE STATE SECURITY OF UKRAINE THROUGH THE PRISM OF MUNICIPAL AND EDUCATIONAL REFORM IN WAR AND POST-WAR TIMES

Діордіца І.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну

У статті автор здійснив дослідження проблематики забезпечення державної безпеки в Україні кризь призму муніципальної та освітньої реформи у воєнний та післявоєнний час, у її теоретичному та практичному сенсі. Актуальність дослідження викликана веденням агресивної та варварської війни московського режиму проти Української держави, що зумовлює необхідність нового контекстуального осмислення будь-якої реформи через зміст процесу забезпечення державної безпеки. З'ясовано, що місцеве самоврядування зіткнулося з низкою нових нечуваних викликів, вирішення яких не було апріорі передбачено в рамках минулих проектів муніципальної реформи, зокрема у надмірному захопленні секторальними стратегіями, відсутності застосування принципів та засад стратегічної правотворчості, гіперзв'язків між відповідними стратегічними актами, пріоритеті розроблення питань національної безпеки, які, через почасти їхню розмитість, неконсенсуальність, нівелюють питання державної безпеки. Окреслено, що забезпечення державної безпеки відбувається через реалізацію відповідної комплексної та системної державної політики, суб'єктами якої виступають не лише Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України і т. ін. й саме неефективна діяльність цих структур (правова оцінка їх діяльності виходить за межі даної статті), відсутність упереджувального управління, завадили завчасно сформувані та організувати відповідний потенціал місцевого самоврядування для ефективної протидії збройній агресії московського режиму. Встановлено важливість принципової позиції закладів вищої освіти без специфічних умов навчання, в яких впроваджуються освітньо-професійні програми у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», спеціальності 251 «Державна безпека». Доведено, що питання державної безпекової політики, у тому числі й у сфері освіти, має розглядатися комплексно, з урахуванням реального та прогнозованого стану соціально-трудової сфери, як специфічного соціального інституту, що забезпечує реалізацію суспільно значимих функцій та задоволення потреб соціуму. Висновується, що в контексті реалізації муніципальної реформи, розвиток тематики державної безпеки чітко корелюється із прагненнями центральних органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування щодо: 1) нагальної необхідності розроблення дієвої системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя; 2) вироблення механізмів функціонування ефективної державної ветеранської політики на місцях.

Ключові слова: державна безпека, національна безпека, муніципальна реформа, освітня реформа, воєнний час, ветеранська політика.

In the article, the author research the issues of ensuring state security in Ukraine through the prism of municipal and educational reforms in wartime and post-war, in its theoretical and practical sense. The relevance of the study is caused by the aggressive and barbaric war of the moscow regime against the Ukrainian State, which necessitates a new contextual understanding of any reform through the content of the process of ensuring state security. It is found that local self-government has faced a number of new and unprecedented challenges, the solution of which was not a priori provided for in previous municipal reform projects, in particular, excessive enthusiasm for sectoral strategies, lack of application of the principles and foundations of strategic law-making, hyper-linkages between relevant strategic acts, priority for the development of national security issues, which, due to their partial vagueness and lack of consensus, level the issues of state security. It is outlined that state security is ensured through the implementation of an appropriate comprehensive and systemic state policy, the subjects of which are not only the Security Service of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, etc. and it is the ineffective activities of these structures (legal assessment of their activities is beyond the scope of this article), the lack of proactive management that prevented the formation and organisation of the relevant local self-government potential in advance to effectively counter the armed aggression of moscow regime. The importance of the principled position of higher education institutions without specific learning conditions, which implement educational and professional programmes in the field of knowledge 25 «Military Sciences, National Security, State Border Security», specialty 251 «State Security», is established. It is proved that the issue of state security policy, including in the field of education, should be considered comprehensively, taking into account the real and projected state of the social and labour sphere as a specific social institution that ensures the implementation of socially significant functions and satisfaction of the needs of society. It is concluded that in the context of the municipal reform, the development of the state security issues is clearly correlated with the aspirations of central executive authorities and local self-government bodies regarding: 1) the urgent need to develop an effective system of transition from military career to civilian life; 2) development of mechanisms for the functioning of an effective state veteran policy at the local level.

Key words: state security, national security, municipal reform, educational reform, wartime, veteran policy.

Постановка проблеми. Агресивна та варварська війна московського режиму проти Української держави зумовлює необхідність нового контекстуального осмислення будь-якої реформи кризь призму передусім державної безпеки. Автор свідомо акцентує саме на державній безпеці, адже надмірне захоплення урізноманітненими концепціями розвитку громадянського суспільства, окремих елементів інституційної системи мають лише секторальний ефект, не виходячи на системний. Те ж саме стосується і муніципальної реформи, зміст якої має відповідати інтересам розвитку держави як найбільш ефективної політичної організації суспільства. У контексті реалізації муніципальної реформи (як у воєнний, так і післявоєнний

час), розвиток тематики державної безпеки має чітко корелюватися із прагненнями центральних органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування щодо нагальної необхідності розроблення дієвої системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя. Зазначене вище передбачає здійснення комплексу заходів щодо формування ветеранської політики в державі, зокрема, впровадження саме закладами вищої освіти без специфічних умов навчання освітніх програм із підготовки здобувачів першого (бакалаврського) та/або другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», спеціальності 251 «Державна безпека».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні чимало вчених (у межах спеціальностей 12.00.02, 12.00.07, 21.07.01, 25.00.04) займалися дослідженням окремих аспектів сфери забезпечення безпеки і оборони держави. Так на рівні наукових робіт можемо відмітити праці М. Баймуратова, Б. Кофмана [1; 2], В. Сокурєнка [3], С. Пономарьова [4; 5], Ш. Фараджова [6], В. Демиденка [7] та ін. Однак, концептуальні питання забезпечення сектору державної безпеки саме крізь призму муніципальної та освітньої реформи, нині не стали предметом наукових досліджень.

Метою статті є дослідження проблематики забезпечення державної безпеки України крізь призму муніципальної та освітньої реформи у воєнний та післявоєнний час і вироблення пропозицій щодо запровадження освітніх механізмів функціонування ефективної державної ветеранської політики на місцях.

Виклад основного матеріалу. Зміст процесу забезпечення державної безпеки полягає у створенні умов для гарантованої захищеності:

- 1) державного суверенітету;
- 2) територіальної цілісності;
- 3) демократичного конституційного ладу;
- 4) інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз Україні [8; 9; 10].

Місцеве самоврядування зіткнулося з низкою нових нечуваних викликів, вирішення яких не було апріорі передбачено в рамках минулих проектів муніципальної реформи. Причин тому багато, але одна з них полягає у надмірному захопленні в секторальних стратегіях, відсутності застосування принципів та засад стратегічної правотворчості, гіперзв'язків між відповідними стратегічними актами, пріоритеті розроблення питань національної безпеки, які, через почасти їхню розмитість, неконсенсуальність, нівелюють питання державної безпеки.

Внаслідок застосування матричного підходу, до основних та визначальних загроз місцевому самоврядуванню в контексті забезпечення державної безпеки автором було віднесено:

- 1) розвідувально-підбивна та інша протиправна діяльність іноземних спецслужб, окремих організацій, груп та осіб, зокрема з використанням організованих злочинних угруповань і корумпованих посадових осіб, спрямована на руйнування механізмів місцевого самоврядування;

- 2) цілеспрямовані намагання окремих держав впливати, у тому числі через національні меншини, які проживають на території України, на ухвалення органами державної влади та органами місцевого самоврядування рішень на шкоду державній безпеці України;

- 3) інтенсифікація сепаратистських, терористських та екстремістських організацій, організованих злочинних угруповань, агентів впливу, спрямована на індоктринацію корупційної функції з метою руйнуванню державного апарату та місцевого самоврядування.

Нині значна кількість територіальних громад опинилася в районах проведення воєнних дій або на окупованих територіях. Відтак, виникла низка питань щодо організації взаємодії місцевих рад з воєнними адміністраціями, реалізації низки державних функцій, налагодженні та стабілізації функціонування об'єктів стратегічної інфраструктури.

Наразі постає гостра потреба в закладенні правильного вектора муніципальної реформи в контексті *забезпечення державної безпеки, важливим компонентом якої виступає освітня сфера, підготовка та перепідготовка, підвищення кваліфікації відповідних фахівців.*

Важливим у даному контексті є принципова позиція закладів вищої освіти без специфічних умов навчання, науково-педагогічні працівники яких розробляють намагаються реалізувати освітньо-професійні/освітньо-наукові програми з підготовки здобувачів першого

(бакалаврського) та/або другого (магістерського) рівня вищої освіти, галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», спеціальності 251 «Державна безпека» [11].

Акцентую увагу на тому, що забезпечення державної безпеки відбувається через реалізацію відповідної комплексної та системної державної політики, *суб'єктами якої виступають не тільки СБУ, Нацгвардія, ДПСУ і т. ін.* На жаль, саме неефективна діяльність цих структур (правова оцінка їх діяльності виходить за межі даної статті), відсутність упереджувального управління, завадили завчасно сформувати та організувати відповідний потенціал місцевого самоврядування для ефективної протидії збройній агресії московського режиму.

Відповідно, заходи розвідувального, контррозвідувального та оперативно-розшукового характеру хоч і мають важливе значення, утім є лише одними з багатьох складових державної політики державної безпеки, тобто безпекова політика держави і системні процеси у сфері забезпечення державної безпеки ними *не вичерпуються.*

Пристосування ж поняття тільки під потреби окремих осіб, структур – є невірним і призводить до спотворення сутності системного явища, більше того, створює небезпечні прецеденти однобічного та вузького як розуміння і трактування, так і вивчення державної безпеки, вихолощуючи з неї справжній зміст. Це є небезпечним і не відповідає національним інтересам, з огляду на системні трансформації і необхідність проведення муніципальної реформи відповідно до прогностичних тенденцій розвитку сучасного середовища і правових відносин.

Державний суверенітет і територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України, які становлять серцевину державної безпеки, виступають фундаментальним національним інтересом. Інструментом його реалізації є державна безпекова політика, зокрема у сфері державної безпеки.

Державна безпекова політика в широкому розумінні спрямована на захист:

- 1) *людини і громадянина* – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності;

- 2) *суспільства* – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку;

- 3) *держави* – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності;

- 4) *території, навколишнього природного середовища* – від надзвичайних ситуацій.

Тобто фактично вона є змістом і системостворювальним середовищем муніципальної реформи. Відтак, аж ніяк не може вичерпуватися ані закритим колом суб'єктів її забезпечення, ані конкретними розвідувальними чи контррозвідувальними заходами.

Державна політика – явище іншого порядку.

Зокрема, Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266, як одну із галузей, за якою може здійснюватися така підготовка, визначено галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» [12].

6 квітня 2023 року міністр у справах ветеранів України Юлія Лапутіна під час робочої зустрічі з міністром освіти та науки України Оксеном Лісовим підняла питання про створення регіональних центрів ветеранського розвитку на базі закладів освіти. Вона зазначила, що після здобуття Україною перемоги в російсько-українській війні в нашій державі не менш важливим буде другий фронт – економічний – з відновлення країни. Саме тому Мінветеранів уже сьогодні розробляє дієву систему переходу від військової кар'єри до цивільного життя. Однією з її головних скла-

дових є запровадження системи координації професійної адаптації ветеранів війни, членів їхніх сімей та родин полеглих Захисників і Захисниць [13].

Юлія Лапутіна наголосила, що «державна ветеранська політика – це не суто соціальна політика виплат і гарантій. Це політика безпекова, це політика економічна, культурна і, звісно, соціальна. Це важливий елемент національної безпеки. І від того, наскільки якісно відбудеться реінтеграція в суспільство, в економіку наших Захисників і Захисниць після повернення з війни – залежить стійкість Української держави» [13].

Тобто питання *державної безпекової політики, у тому числі й у сфері освіти, має розглядатися комплексно, з урахуванням реального та прогнозованого стану соціально-трудової сфери, як специфічного соціального інституту, що забезпечує реалізацію суттєво значимих функцій та задоволення потреб соціуму*. Тому всі учасники освітнього процесу, від науково-педагогічних працівників до центральних органів виконавчої влади та Національного агентства із забезпечення якості освіти, мають повною мірою усвідомлювати освітні перспективи нинішніх та майбутніх ветеранів нинішньої агресивної війни.

Усвідомлюю, що переважна більшість нинішніх мобілізованих у звичайному житті не здобували фахових компетентностей у сфері безпеки. Однак, пройшовши відповідну мобілізаційну підготовку і практичні навички бойових дій, певна частка таких осіб могла б у перспективі виявити зацікавленість у здобутті повної вищої освіти за другим (магістерським) рівнем (чи можливо і першим (бакалаврським) зі спеціальності 251 «Державна безпека» (галузь знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону»)).

Згідно з положеннями Додатку 6 Наказу МОН України «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році» від 15.03.2023 р., з-поміж інших, спеціальності 251 «Державна безпека» надано особливу підтримку [14]. Особлива підтримка при вступі на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК6 та НРК7, зокрема, полягає й у можливості вступу на дану спеціальність (для конкурсного відбору осіб на місця виключно за кошти фізичних та/або юридичних осіб) тільки за результатами фахового іспиту та/або розгляду мотиваційних листів. Тобто у такому випадку здавати ЄВІ не обов'язково.

Згідно цього Порядку, єдиний вступний іспит (ЄВІ) – форма вступного випробування для вступу на навчання для здобуття ступеня магістра на основі НРК6 або НРК7, яка поєднує тест загальної навчальної компетентності та тест з іноземної мови (англійської, німецької, французької, іспанської на вибір вступника), яке проводиться Українським центром оцінювання якості освіти відповідно до законодавства.

Фактично при вступі на навчання для здобуття ступеня магістра зі спеціальності 251 «Державна безпека» на місця виключно за кошти фізичних та/або юридичних осіб не потрібно затрачати додаткового часу для підготовки до здачі тестів загальної компетентності та з іноземної мови.

У нинішніх умовах зазначені особливості вступу на навчання за освітньою програмою другого (магістерського) рівня зі спеціальності 251 «Державна безпека» мають стимулювати майбутніх студентів до участі у конкурсному відборі, передусім як з-поміж учасників нинішньої агресивної війни, так і осіб, які бажають реалізувати свій потенціал у цивільно-безпековому секторі сфери державної безпеки.

На переконання автора, зазначене вище значною мірою корелюється з ідеєю Президента України та Кабінету міністрів України розробити Стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року [15].

Висновок. З урахуванням дослідженого вище, вважаю, що розроблення засадничих положень щодо формування нового змісту спеціальності «Державна безпека» у закладах вищої освіти без специфічних умов навчання, *уможливить*:

- сформувати цілісну систему знань щодо державної безпеки, відповідної державної політики і секторальних стратегій її забезпечення з метою якісного та ефективного проактивного управління загрозами та небезпеками державної безпеки у різних сферах життєдіяльності в тому числі і у сфері місцевого самоврядування та регіонального розвитку;

- підвищити рівень стійкості та прогнозованості функціонування загальнодержавної системи забезпечення державної безпеки, концептуально посилити рівень безпеки конституційного ладу і територіальної цілісності України, відповідальності органів місцевого самоврядування;

- розробити системні та корелятивно пов'язані механізми та системи гарантій реалізації законних прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави у сфері державної безпеки;

- інтенсифікувати діяльність усієї системи суб'єктів забезпечення державної безпеки як єдиної системи, в тому числі через підвищення рівня взаємодії між ними;

- удосконалити геостратегічні, політико-правові, фінансово-економічні, соціальні та інституційні засади ефективної діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки;

- створити ефективну систему забезпечення державної безпеки здатної вчасно прогнозувати, передбачати, виявляти, ідентифікувати, запобігати, попереджати та припиняти загрози та небезпеки будь-якого походження;

- сформувати концептуальні засади для становлення України регіональним лідером в тому числі і через інтеграцію безпекової системи євроатлантичного безпекового простору і набуття членства в НАТО шляхом становлення 33 її учасником.

У контексті реалізації муніципальної реформи, розвиток тематики державної безпеки чітко корелюється із прагненнями центральних органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування щодо:

- 1) нагальної необхідності розроблення дієвої системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя;

- 2) вироблення механізмів функціонування ефективної державної ветеранської політики на місцях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 6–18.
2. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Компетенційні повноваження органів місцевого самоврядування в сфері захисту прав людини в період миру і воєнного стану в Україні: актуальні питання регламентації та регулювання URL: <https://constitutionalist.com.ua/bajmuratov-m-o-kofman-b-ia-kompetentsijni-povnovazhennia-orhaniv-mistsevoho-samovriaduvannia-v-sferi-zakhystu-prav-liudyny-v-period-muru-i-voiennoho-stanu-v-ukraini-aktualni-pytannia-rehlementatsii/>
3. Сокурченко В.В. Підготовка кадрів для сектору безпеки і оборони як передумова забезпечення національної безпеки України. *Права і безпека*. 2021. № 3 (82). С. 209–218. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2021.3.24>
4. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 (081 – Право); Дніпропетровський національний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2018. 34 с.
5. Пономарьов С.П. Органи місцевого самоврядування як суб'єкти забезпечення безпеки і оборони України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 1 (18). С. 174–182.

6. Фараджов Ш. Повноваження органів місцевого самоврядування в системі національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 6. С. 109–113.
7. Демиденко В.О. Місце й роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 238–249.
8. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
9. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
10. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#n5>
11. Діордіца І.В., Зінорук М.М. Державна безпека України крізь призму муніципальної реформи. *Муніципальна реформа в контексті євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості*: Збірник тез доповідей Сьомої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 25 серпня 2023 р. Київ, 2023. С. 56–60.
12. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>
13. Лапутіна Ю. Створення регіональних центрів ветеранського розвитку на базі закладів освіти сприятиме реінтеграції ветеранів війни. *Міністерство у справах ветеранів війни*. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/yulyia-laputina-stvorennya-regionalnih-centriv-veteranskogo-rozvitku-na-bazi-zakladiv-osviti-spriyatime-reintegraciyi-veteraniv-vijni>
14. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2023 році» від 15.03.2023 р. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0519-23#Text>
15. Шмигаль Д. Стратегія переходу від військової служби до цивільного життя дозволить забезпечити комфортні умови для ветеранів. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-stratehiia-perekhodu-vid-viiskovoi-sluzhby-do-tsyvilnoho-zhyttia-dozvolyt-zabezpechyty-komfortni-umovy-dlia-veteraniv>